

AZ EGYKE-PROBLÉMA

ÍRTA:

CSERGŐ KÁROLY

Régi probléma ez. A népesedéspolitika kutatói, a szociológusok, a statisztikusok, a népük és hazájuk sorsáért aggódó államférfiak, a kérdést boncolgató írók és szakemberek régóta keresik az okokat, mi idézi elő a népszaporodásnak ezt a betegségét, mely körülmények táplálják vagy gyengítik annak erejét.

Ez nem akadémikus vita, hanem az igazság keresése annak felderítésére, hogy mi idézi elő a gyermektől való szabadulás vágyát és mi tulajdonképpen ennek a betegségnek a diagnózisa. A gyermektől való szabadulás vágyát, amely egyébként a női hivatással és az anyaság szent gondolatával teljes ellentétben áll. Ha meg van állapítva a betegség oka, akkor talán könnyű lesz megtalálni annak ellen-szerét.

Ezért folyik a vita e kérdés körül már sok évtized óta. Nem más ez, mint a népek sorsáért aggódók vergődő igyekezete, megtalálni és alkalmazni a pusztító kór orvosságát, ami majd a bajt meg fogja szüntetni. Ha nem tudjuk felkutatni a kórokozókat, a betegség gyógyítása hiábavaló lesz és eredménytelen. Malthus Róbert-től kezdve a legújabb szociálpolitikusok nagy táboráig temérdek eszmét és gondolatot vetettek fel az egyke elleni küzdelem érdekében. Egyik elmélet követte a másikat és a fejtegetések, a tanulmányok nagy száma igyekezett ezt a súlyos problémát közelebb vinni a gyógyuláshoz. Ez alatt azonban az egyke vígan pusztított és pusztít tovább. A nagy világháború utáni évtizedekben a pusztítás nyomai mindinkább fokozódnak, sőt egyes népeknél és nemzeteknél a népszaporodás visszaesésének súlyos tünetei mutatkoznak. Statisztikák és grafikonok mutatják e kóros betegségnek az útját és a jóakarátú és a jövőért aggódó emberek igyekeznek újra és újra napirendre tűzni ezt a kérdést.

Nálunk is valóságos vészkiáltások hangzanak el, hogy ne nézzük ölbetett kézzel a betegség további elhatalmasodását, hanem álljunk útjába minden módon és minden eszközzel, mert a népszaporodás emelkedése virágzást, erőt, boldogulást, újjászületést jelent egy nemzetre, a népszaporodás csökkenése pedig hanyatlást, gyengeséget és akadályokat az előremenésben. Ez a probléma tehát a közre nézve a jövő súlyos veszélyeit rejti magában.

Érthető a lankadatlan törekvés e népbetegség meggyógyítására, viszont feltűnő jelenség a felvetett gondolatok és magyarázatok sokfélesége, sokszor egymástól eltérő és egymással ellentétben álló, egymást kizáró konklúziója és sajnos, ma sincs még

végleg kialakult vélemény arról, hogy tulajdonképpen mi módon lehet az egyke pusztító hatását megtörni és a további terjedésnek elejét venni.

Az egyik feladat tehát a diagnózis megállapítása, a másik a gyógyítás módja.

E kettős feladattal szeretnék a magyar egyke és a hazai viszonyok szempontjából foglalkozni és néhány gyakorlati gondolatot felvetni a probléma megoldása vagy előbbrevitele érdekében.

I.

Az egyke, vagyis az egy gyermek-létszámhoz való ragaszkodás és a több gyermektől való menekülés azért nehéz probléma, mert nem külső okoknak vagy külső tényeknek és körülményeknek a következménye, hanem belső lelki folyamatokhoz és a családi élet legbensőbb titkaihoz kapcsolódik. Nehéz feladat lenne minden egyes esetben megállapítani, hogy egy családban, legyen az bármelyik társadalmi osztályhoz tartozó, – legyen az akár egyszerű kisbirtokos, munkás, iparos vagy tisztviselő – mi az oka tulajdonképpen a házasfelek azon elhatározásának, hogy egy gyermeknél többet nem akarnak. Azt hiszem, majdnem családonként más és más tényállást lehetne megállapítani. A belső lelki diszpozíció más és más eseteire bukkanánk és a családi életközösség mélyéből újabb és újabb esetek tárulnának fel a kutató előtt, ha megadatnék neki az, hogy belelásson az emberek lelkébe és megismerhesse a családi élet legbensőbb gondolatait és az elhatározások legbensőbb rugóit.

Ezek természetesen örök időkre el vannak takarva a kívülállók szemei előtt. Ezért nehéz és bonyolult az egyke problémája.

Ezzel szemben azt látjuk, hogy az egykeellenes tanulmányok, tervek, fejtegetések és javaslatok a legtöbb esetben egy eredőre szeretnék az egyke jelenségeit visszavezetni. Nagy az igyekezet, hogy megtalálják azt a varázskulcsot, amely megnyitja a kutató szeme előtt a rejtély hét lakattal lezárt ajtaját. Nehéz feladat ez. Sokszor egyszerű és kirívó jelenségek vannak, viszont sok esetben a tulajdonképpen ok örök titok marad.

Ezen a helyen mindenekelőtt pár vonással vázolni kívánom azokat a fontosabb motívumokat, amelyek a különféle javaslatokban előfordulnak és amelyek a magyar egyke szempontjából is figyelmet érdemelnek.

Malthus Róbert, a népesedési politika első úttörője, a XVIII. század utolsó éveiben kiadott

könyvében¹ igyekezik rendszerbe foglalni a népszaporodás alapvető okait és tényezőit és azt az általános szabályt állítja fel, hogy a népességszaporodás és a népességnek rendelkezésére álló élelemmennyiség, tehát a megélhetés a legszorosabb összefüggésben vannak egymással. Ha van elegendő élelem, a népszaporodás emelkedő irányzatú, ha nincs elegendő élelem, a népszaporodás ennek megfelelően hanyatlik. Szerinte a kevés gyermek és a régi idők egykéje is az élelemhiányra vezethető vissza. A „malthusianizmus”-nak ma már egész irodalma van. Ma is vannak követői, pedig szerintem nagyon is vitatható, hogy ez az általános szabály alkalmas-e arra, hogy megoldja az egyke problémát és várhatunk-e ettől a mai időkben valami gyakorlati eredményt. Szerintem a „Malthus-elv” a mai egyke jelenségeire nem ad magyarázatot, sőt a mai jelenségek ezzel éppen ellentétben állnak. A tudatos egyke nálunk is, külföldön is nagy százalékban a vagyonnal bíró családokban fordul elő, ahol a kenyérkérdés nem okoz gondot és elegendő élelem van, viszont ezzel szemben a szegénysorsúaknál és vagyontalanoknál legkevesebb az egyke és a legtöbb a sokgyermekes család. Erre Malthus nem ad magyarázatot. A mai időkben a Malthus elmélete szerinti élelemhiány sem fenyegeti a népeket, amelynek nagyon határozott cáfolatát a nagy német népességpolitikus, Burgdörfer adta meg, aki kimutatta, hogy a mindinkább fejlődő és fejleszhető gazdálkodás mai rendszere mellett az emberiség mai számának ötszöröse megélhet ezen a földön. A mai időkben is vannak megélhetési gondok és sok helyen van élelemhiány is, de ezek a helyek és területek nem egyeznek az egyke jelenség területeivel és a Burgdörfer-féle gazdasági fejlődés és a javak egészségesebb elosztása – amely remélhetőleg a jobb és nyugodtabb időkben nagyobb mértékben fog bekövetkezni – valószínűleg ezután sem fogja a gyermek-től való menekülés jelenségét kiküszöbölni a Malthus-féle elmélet szerint.

Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy egyes esetekben nem fordulnának elő kenyérhiány és megélhetési gondok az egykét előidéző okok között – de általánosítani és minden helyen és minden időben erre visszavezetni a népszaporodás visszaesését, tévedés volna, amelyet a tények nem igazolnak.

A *neo-malthusianizmus* még tovább megy a malthusi elvnel és azt követeli, hogy erőszakos úton is meg kell akadályozni a túlnépesedést, ha nincs elég élelem, hogy ily módon megakadályozzuk a nyomort és a nélkülözéseket. Szerintük az erőszakos beavatkozás ne válogassa az eszközöket, ez lehet a fogamzás megakadályozása, sőt a terhesség erőszakos megszakítása is. Ez a vélemény is azt mutatja, hogy egy helytelen kiindulópont milyen szörnyű követke-

zetésekre vezethet, ha azt a gyakorlatban akarják átültetni és megvalósítani. De mutatja azt is, hogy a malthusi rendszer és az egyke elleni küzdelem célkitűzései között mély szakadék tátong.

Egy másik általánosító vélemény szerint az egykének az alapja az illető családok erkölcstelen és vallástalan gondolkodásában rejlik. Gróf Széchenyi Imre tette magáévá ezt a véleményt „Az egyke” című tanulmányában.¹ Sok az igazság ebben a könyvben és kétségtelen, hogy az egykéző családok a vallás és erkölcs szempontjából sok esetben kifogás alá esnek, mégis nem tehetjük magunkévá azt a véleményt, hogy ez volna az egyedüli oka az egykének. Ezek a lelki defektusok szintén közreműködnek az előidéző okok között, de ha ezeket sikerülne is kiküszöbölni, ez nem jelent majd egyet az egyke kiküszöbölésével, mert a vallástalanság és erkölcstelenség nem kizárólagos okok az egyke járványnál. Más előidéző okok is vannak, amiket nem szabad figyelmen kívül hagynunk. Az egykés vidékeken sok helyen bizonyos erkölcstelen felfogás és gondolkodás kapott lábra, amely úgyszólván megveti a szülőnőt és a meddőség szinte dicsőségszámba megy. Szerintem azonban ez a szomorú jelenség inkább öngazolás vagy önmegnyugtatózás számba megy azoknál, akik a tulajdonképpeni okot nem merik bevallani. Ez a felfogás mindenütt egy-egy hazugságot takar és ezzel leplezik a tulajdonképpeni okot, a nagyon együttartásának a gondolatát.

Simontsits Elemér szerint² a kevesebb gyermek és a több gyermek megélhetési és gazdasági okok, a „környezetgazdasági rend” különbözősége szerint változik. A család gazdasági helyzete határozza meg, hogy ránézve az egy gyermek, vagy a több gyérnek születése előnyös-e gazdaságilag és anyagilag. Ha a gyermek keresőtársként használható fel a család életében és a megélhetés iránt folytatott küzdelemben, akkor több gyermek születik. Ha a gyermek csak „fogyasztóként” jelentkezik, akkor létrejön az egyke-gondolat, amelyet a gazdasági rend törvényszerűsége idéz elő. Más okok nem lényegesek és háttérbe szorulnak. A törvény tehát: „Ahol a gyermek keresőtárs, ott sok a gyermek, ahol fogyasztótárs, ott kevés”. Ahol a család életében a több munkáskéz javulást, jobb megélhetést teremt, ott sok gyermek születik, viszont ahol a család jólétben él, a megélhetés nem okoz gondokat, ott kevés a gyermek, mert a sok gyermek a fogyasztást emeli és a gondtalan életet nehezebbé teszi. Ahol a föld televény talaja kevés munkával sokat terem, ott kevés a gyermek, ahol azonban homok van, és sovány a talaj, amelynek műveléséhez sok munkára, sok munkáskézre van szükség – ott sok a gyermek, mert a család életrendjében a gyermek új segítséget, új munkaerőt jelent.

¹ Malthus Róbert: *Essay on the principle of population*. 1798.

¹ Gróf Széchenyi Imre: *Az egyke*. 1906.

² Simontsits Elemér: *Az egyke demológiája*. 1936.

Sok igazság van Simontsits szavaiban. Kétségtelen, hogy az egykének az esetek legnagyobb részében anyagi és gazdasági okai vannak. Az is kétségtelen, hogy a szegény ember szereti a sok gyermeket, mert – ha majd felnőnek – jó segítség lesz a szülőknek, akik öreg korukban majd valamelyik gyermeküknél húzódnak meg. Az is kétségtelen, hogy azokon a területeken, ahol az egyke – mint betegségi tünet – a legnagyobb százalékban fordul elő, ezt a betegséget inkább a vagyonnal bírók körében találjuk meg. Mégis a tapasztalatok szerint az egykének az oka nem a „fogyasztótárs”-tól való szabadulás, hanem a született gyermek részére az ingatlan-vágyon épségben való és egészben való megtartásának a gondolata. Ez az anyagi ok egészen más természetű, mint amire Simontsits az egykét visszavezeti. Az egykéző szülők nem a „fogyasztótárs”-tól félnek, hanem a született gyermek érdekeinek túlzott és beteges védelme miatt feláldozzák a többi születendő gyermeket, nehogy annak az egynek az érdekei csorbát szenvedjenek. A gyermektől, mint fogyasztótárstól való menekülés, túlonzó és túlanyagias színben mutatná be a szülőket, amelynek a jelenségeit a legtöbb esetben nem tudjuk feltalálni.

Simontsits elgondolása szerint a közegészségügy tökéletesítése és ezen az úton a gyermekhalandóság csökkenése sem fogja emelni a népszaporodási statisztikát, mert minél több gyermek marad életben, annál kevesebb fog születni a „fogyasztótárs” elvénél fogva. Szerinte, ha nem változtatunk a család gazdasági rendjén, amely törvényszerűen megszabja a gyermeklétszámot – akkor hiába tartjuk életben a megszületett gyermeket, ez mint többlet nem fog jelentkezni, mert a változatlan gazdasági rend nem tűr meg több gyermeket és a gyermekhalandóság csökkentése a születések további csökkenését fogja maga után vonni.

Ezzel azonban teljes ellentétben áll a mai népesedési politika, amely nemcsak szociális szempontból, hanem a népesség nagyobb létszáma érdekében is nehéz küzdelmet folytat, hogy a közegészségügyet mennél tökéletesebb színvonalra emelje és minél biztosabb alapot szolgáltatasson a gyermekvédelemre és családvédelemre. Minél nagyobb gondot viselünk az élőgyermekre és minél kisebb a gyermekhalandóság, – annál jobban előmozdítjuk a népesség létszámának emelését. Minél nagyobb szeretettel vesszük körül a sokgyermekes családokat, annál több lesz a születendő gyermek és minél gondtalanabb és könnyebb lesz a gyermeknevelés, annál eredményesebben vehetjük fel a küzdelmet az egyke ellen is. A magyar közegészségügyi szolgálat nemcsak az általános közegészségügyi színvonal emelése szempontjából eredményes, hanem a népesedéspolitika szempontjából is, mert a magyar nemzet népességállományát emeli és erősebbé teszi. A csecsemőhalálozás 100 élve születtire

elő arányszáma a háború előtt 21 volt, 1935-ben 15.2-re, 1938-ban már 13.1-re esett vissza. Ez az adat is mutatja a fejlődő közegészségügyi szolgálat nagy eredményét és Simontsits véleményével szemben azt az álláspontot kell elfoglalnunk, hogy az egyke elleni küzdelem és az élő gyermekek védelme nem egymást kizáró, hanem egymást támogató törekvései a magyar életnek, mert ez a kettős cél párhuzamos előbbrevitele emeli és erősíti a nemzet életét és jövőjét.

Alig van terem ahhoz, hogy az egyke-irodalom sok más javaslatát és elgondolását itt sorra vegyem. Sokan az egykét kényelmi okokra vezetik vissza. Szerintük tehernek tekintik a gyermekáldással járó gondokat és fáradalmakat. Mások a nők emancipációját emlegetik, a hivatalba járó és állással, foglalkozással bíró nők nagy tömegét, akik féltik az állásukat az időközi munkabeszüntetés miatt, vagy pedig a keresetük egyidőre való felfüggesztése miatt idegenkednek a gyermekszüléstől.

Ismét mások felekezeti okokat emlegetnek, azt állítván, hogy az egyke inkább a református valláshoz tartozók körében fordul elő. Ezzel szemben azonban egyértelmű a vélemény, hogy az egyke és a vallás és felekezetek kérdése között összefüggés nincs. Az egykés vidékeken váltakoznak a katolikus és református községek, amelyekben egyformán pusztít az egyke és nagy tévedés vagy igazságtalanság lenne egyik vagy másik felekezetet okolni e nemzetpusztító betegség elterjedéséért. Előfordul az egyke mindegyik felekezetnél, nemcsak a reformátusoknál, hanem a katolikusoknál is. Mindegyik egyház küzd e népbetegség ellen, de sok esetben nem képes a mélyen rejlő anyagi okokat megtörni vagy kiküszöbölni.

Szerintem a sokféle vélemény között a legközelebb áll az élethez és a valósághoz az a megállapítás, hogy az egyke az esetek túlnyomórészében anyagi okokra vezethető vissza. *Doros Gábor* a „Családvédelem” című könyvében¹ a legfőbb okként a vagyon együtttartásának a célját jelöli meg és ez adja magyarázatát annak a feltűnő jelenségnek, hogy a szegényebb családokban nincs egyke, legalább nincs tudatos egyke és az egykés körzetek és kerületek megállapíthatóan azokon a helyeken fordulnak elő, ahol a családok ingatlanvagyonnal rendelkeznek. Az ok a vagyon együtttartásának szinte beteges vágya és az a törekvés, hogy a szülők halála után a gyermek a teljes vagyont örökölje. Ez a jelenség főként az agrár-kategóriáknál mutatható ki. Más kategóriáknál elmosódik ez a cél és esetleg más vagyontárgyhoz vagy más természetű örökséghez kapcsolódik.

Szerintem ez a diagnózis áll legközelebb és az esetek legnagyobb részében a való tényekhez és az egykét előidéző lelki okokhoz is. Sokaknál való-

¹ Doros Gábor dr.: Családvédelem. Küzdelem a születéscsökkenés ellen. 1938.

ságos rettegés él az egykés szülők lelkében a vagyon elaprózódása miatt. Talán nem is lehet ezen csodálkozni. A telekkönyvek mutatják legjobban, hogy az ingatlanvagyonnal bizonyos idő után szinte fantasztikus mérvű szétforgácsolódás következik be és a holdak kis töredékei maradnak az utódok kezében. Az 1935 évi adatok szerint az 5 kat. holdon aluli gazdaságok területe 1,790.288 kat. holdat tett ki és ez a terület 1,353.046 tulajdonos között oszlott meg, amely átlag 1 hold 500 négyszöglet tesz ki egyenként, de ez az adat sem mutatja e kis birtoktestek további eszményi részeit és elaprózódását a tulajdonostársak között. Ez ellen nemzetgazdasági szempontból is védekezni kell rendszeres tagosításokkal, vagy esetleg törzsöröklés rendszeresítésével, amelyek mind külön-külön problémák. Mindenesetre ez a jelenség igen fontos az egyke elleni küzdelem folytatásánál is, mert a magyar egykének az esetek legnagyobb részében a vagyon elaprózódásától való félelem és a vagyon együtttartásának a gondolata adja a tápot. Ezzel okvetlen számolnunk kell és nagy figyelmet kell fordítanunk erre a szempontokra az ingatlan juttatásoknál és telepítéseknél is, mert már példák vannak arra, hogy a vagyontalan család, ha ingatlanhoz jutott, hasonult a környezethez és egykézővé alakult át.

Még meg kell említenem, hogy az egykét előidéző egyik jelenség az urbanizációs mozgalom is, vagyis a falusi népesség vándorlása a városok felé és az ipari munkahelyek felé. A faluról származó egyszerű ember a városi élet hatása alá kerül és megtanulja a gyermektől való szabadulás módjait, amire a városi életben sokkal több alkalom és lehetőség kínálkozik. Ennek a jelenségnek is van szerepe az egykénél, azonban a városba özőnlött népesség egykés magatartása már alig ellenőrizhető. Ez az elem belevegyül a városok tömegébe és itt az egyke elleni küzdelem még nehezebbé és még bonyolultabbá válik.

Összegezve az elmondottakat, az egyke elleni küzdelem főoka és a gyógyítás szempontjából a legfontosabb momentum: a vagyon együtttartásának a gondolata. Más okok is vannak: a gyermekszüléstől és a gyermekneveléssel járó gondoktól való szabadulás vágya, a kényelmi szempont, a hiúság, az önzés, az erkölcstelen felfogás és gondolkodás az anyaság fogalmáról, a megélhetés nehézségei, a nők hivatásszerű foglalkozásával járó akadályok, a falusiak városba özőnlése, amelyek mind szolgáltathatnak több-kevesebb okot arra, hogy a szülők korlátozzák a gyermekáldást. De ezek az okok nem általánosíthatók és csak esetenként fordulnak elő. Az esetek legnagyobb részénél az ingatlanvagyon együtttartásának önző, makacs és anyagias felfogása ezt a célt tekinti a legnagyobb és mindenekfelett álló életcélnak és ezért áldozza fel a születendő gyermekek életét.

Szerintünk ez a diagnózis, amely ellen elsősorban kell a harcot megindítani. Hogy mit tehetünk ebben az irányban és hogyan lehetne ezt a magyar jelenséget enyhíteni vagy kiküszöbölni, erről kívánnék még idejegyezni egy pár gyakorlati gondolatot.

II.

Magyarország népszaporodási statisztikája 50 esztendő óta évről évre és fokról fokra esik lejjebb és lejjebb. 1886-ban 45.6 volt a születések száma 1000 lélek után. Tíz év múlva, 1896-ban már csak 40.4, 1906-ban 35.7, 1926-ban 27.4 és 1938-ban már 20.1-re esett vissza ez a szám. Minden jel azt mutatja, hogy ez a hanyatlás folytatódni fog és népünk születési statisztikája a jövőben majd még ennél is szomorúbb képet mutat, ha ezt a jelenséget továbbra is ölhetett kezekkel nézzük. Súlyos nemzeti probléma ez, amely gondolkodóba ejt minden jó magyar embert, aki a nemzete jövőjét félti, mert ha a hanyatlás folyamata nem áll meg és ha nem sikerül kiküszöbölni azokat az okokat, amelyek ezt a hanyatlást előidézték és előidézik – a lassú sorvadás következne a körülöttünk levő szapora népek hullámával szemben.

A születési statisztika e szomorú adatait sokan teljesen az egyke terhére írják. Ez a vélemény azonban csak részben helytálló, mert nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy 1914 óta a születési statisztika mindenütt nagyot esett, még ott is, ahol csak hírből ismerik az egykét. Ez világjelenség, amelynek a hatása alól természetesen mi sem vonhatjuk ki magunkat, mert ez a világháborúval kapcsolatos emberveszteségnek, azután az anyagi gondoknak és az elmúlt két évtized megpróbáltatásainak a következménye. Anglia születési arányszáma 1914 óta 24.2-ről 1935-ig 15.2-re, Dániáé 25-6-ról 17.7-re, Franciaországé 19.0-ről 15.2-re, Romániáé 42.1-ről 30.7-re, Olaszországé 31.6-ről 23.3-ra, Svájcé 23.1-ről 16.0-ra, Svédországé 23.2-ről 13.8-ra esett vissza. Magyarország arányszáma 1913-ban 33.8 volt, 1935-ben pedig 21.2. Tehát a visszaesés közös az egész kontinensen, nemcsak a súlyos vérvesztéséget szenvedett országokban, hanem a semleges országokban is szinte ugyanolyan mértékben észlelhető; Hogy ez a világjelenség mily tényezőkre vezethető vissza, ennek többféle oka és magyarázata lehet. Ebben bizonyára része van a jövő bizonytalanságának, a rossz gazdasági viszonyoknak, a megélhetés gondjainak, a kiállott sok szenvedésnek, az elhelyezkedés nehézségeinek és nem utolsó sorban az egész világon úrrá lett idegességnek és nyugtalanságnak, amelyek sok esetben a családalapítástól való tartózkodásra és a nagy családlétszámtól való menekülésre vezettek.

Ezek a főokai e világjelenségnek és csak egyes helyeken és csak részben az egykének nevezett népbetegség.

A népmozgalmi statisztika javításának és kedvezőbbétételének kettős feladata van: *egyrészt emelni a születések számát, másrészt védeni a megszületett gyermeket.* Itt is hangsúlyozni szeretném, hogy ez a kettős feladat nincs ellentétben egymással, sőt a gyermekvédelem és a sokgyermekes családok intézményes felkarolása szerintem egyik hatásos eszköz az egyke ellen is. Mennél nagyobb a tisztelet, a megbecsülés és a meleg gondoskodás a sokgyermekes szülőkről és a gyermekekről, annál nagyobb az elítélés és rosszalás az egykés családok és vidékek nemzetellenes felfogásával és mételyével szemben. A nemzet minél magasabb piedesztálra emeli a sokgyermekes családot, annál nagyobb megvetéssel fordul el az egykés családok sötétben bujkáló és erkölcs-telen gondolkodásával szemben.

Ebben az irányban a legutóbbi évtizedben a közfelfogás nagy változásáról és a viszonyok jelentős javulásáról számolhatunk be, mert a szociális gondoskodás és az egészségügyi szolgálat – amint azt már fentebb említettem – az utóbbi években nagy lépéssel haladt előre és mind a hatósági közreműködés, mind a buzgó társadalmi munka az eddigi eredményeket bizonyára még kedvezőbbé fogja tenni. E tekintetben igen nagy jelentősége volna annak, ha a zöldkeresztes egészségügyi szolgálatot sikerülne az egész országra és a ma még oly primitív viszonyok között élő tanyai külterületekre is kiterjeszteni.

Az egyke elleni és a születés csökkenés elleni küzdelem sikere azon fordul meg, hogy fel tudjuk-e venni a harcot e jelenségek alapvető okaival. Elsősorban vizsgáljuk meg ezt a kérdést a magyar egyke szempontjából.

Az egyke nálunk nem országos baj, hanem csak egyes országrészekben és egyes vidékeken jelentkezik. Az Alföldön alig fordul elő ez a jelenség, viszont a Dunántúl erősen fertőzött, az északi megyékben pedig csak részben mutatható ki. Elsősorban tehát nagyon gondosan és nagy körültekintéssel meg kell állapítanunk az *egyke körzeteket.* Ehhez a születési statisztika arányszáma magában véve még nem irányadó, mert pl. amíg a közismer-ten egykés baranyamegyei Matty község születési arányszáma az 1934-36. évek átlaga szerint 17,8 volt, vagy Vásároszentgál községben 17,6, vagy a veszprémmegyei Balatonfőkajár községben 17,8, - addig pl. Szeged arányszáma ugyanezen években 17,3, Hódmezővásárhelyé 17,4, vagy a csongrád-megyei Mindszent községé 17,8, a pestmegyei Soroksáré 17,2, Aszódé 16, Üllőé 17,6, holott ezek a helyek távol esnek az egyke járványtól és nem tartoznak az egykés körzetek sorába. Inkább az az irányadó, hogy az egykés gondolkodás, a nép körében a gyakori abortusok és az a rideg, anyagi, zárkózott felfogás a gyermekáldásról, – ami az egyke járvány legalkalmasabb terjesztője – hol fordul elő

tömegesebben. Sok külső jelensége van ennek és nem kell valami külön tehetséggel megáldott falukutatónak lenni annak, aki ezzel a kérdéssel foglalkozik, hogy ezeket a jelenségeket észlelje és e szomorú tüneteknek a geográfiai határait is megállapítsa, amint azt *Buday Dezső* a baranyamegyei községre nézve már nagyon pontosan megjelölte.¹

Ha most vizsgáljuk a hazai viszonyaink szempontjából a gyógyítómódokat, ezek csak abban az esetben hozhatnak eredményt, ha megfelelnek a betegség diagnózisának. Ha anyagi okai vannak az egykének, ez ellen szintén anyagi természetű gyógyító módot kell alkalmaznunk. Ha lelki okai vannak, vagy ha egyes helyeken bűnös és rendszeres manipulációk folynak, – ezekhez kell igazodni az ellenintézkedéseknek és ha arra szükség van, a szigorú rendszabályoknak.

A diagnózis szerint az egykés vidékeken az egyke alapja a legtöbb esetben a vagyon együtt-tartásának a gondolata. Ez ellen már ismételt felvetették a *törzsöröklés* gondolatát, amely lehetővé tenné, hogy az elsőszülött gyermek örökölné az egész hátrahagyott vagyont, és biztosítaná a törzsvagyon fenntartását. Ez a javaslat mélyen belevágna a magyar örökösödési jog ma érvényben levő szabályaiba és a magánjog alapelveibe és ebből a szempontból is csak nagy megfontolással és vigyázva lehetne ezt az új intézményt létrehozni, amely azért is megfontolást igényelne, mert az egyke gondolattal szemben sem látszik teljes mértékben célravezetőnek. Az öröklésnek ez az új rendje a vagyon körül a viszályokat és ellentéteket a családokban szinte állandósítaná és kielezné és elhíntené a vagyoni harc és torzalkodások magvát, amelyek inkább az egyke mellett szólnának, mint ellene.

A franciaországi családvédelem az *örökösödési-illeték* felemelésének rendszerét tette magáévá és az 1939 évi június 30-án kiadott köztársasági elnöki rendelet² életbeléptette az új francia családvédelmi szabályzatot, amely családvédelmi célokra a kiveendő örökösödési illeték százalékát megállapította. Nagyon elevenbe vágó és túlzottan szigorú szabályokról van szó, amint azt a következő pár adat is mutatja. Például 10.000-50.000 frank vagyonnál (ami pengő értékben 1-5 holdas vagyonnak felel meg), tehát egy kisebb vagyonnál is az örökösödési illeték az örökölt vagyon 15%-a, vagyis a vagyon egyhatoda, ha nincs gyermek. Ha felmenőknél sincs élő gyermek, a vagyon 19%-a, tehát a vagyon közel egyötöde. Nagyon nagyobb vagyonnál – ha nincs gyermek, vagy ha csak egy gyermek van, a százalék felmegy progresszív alapon 34, 38, 50, sőt 67%-ra. A felmenőkkel szemben pedig 38, 44, 60 és 71%-ra, tehát az örökösödési illeték elveszi a vagyon felét,

¹ Buday Dezső: Az egyke. 1909.

² L. if j. Erödi-Harrach Béla: Az új francia családvédelem. Szociális Szemle. 1940 évi 1. sz.

sőt nagyobb vagyonoknál a vagyon kétharmad-részt.

Ha most mérleljük hazai viszonyaink szempontjából egy mindenesetre enyhébb rendszer hatását, talán egy ily irányú intézkedésnek lehetne helye a nyilvánvalóan tudatosan és szándékosan egykézű körzetekben, mert itt igenis helye van a szigorúnak és rendkívüli szabályok alkalmazásának. Azonban a franciaországi renDELETEH hasonló országos intézkedés nem lenne igazságos és megnyugtató, mert olyan családokat is sújtana és büntetne, amelyek az egyke gondolattól távol állanak és amelyek az Isten és a természet rendelése szerint – bármennyire is óhajtották – nem jutottak gyermekhez, vagy nekik a Gondviselés csak egy gyermeket juttatott. Igazságtalanság lenne, ha az ilyen családok vagyonuk egyrészét, amely igen sok esetben egész életükben sok fáradtsággal és küszködéssel megtakarított vagyonkájuk, – elveszítenék az egyke elleni rendszabályok következtében.

Az örökösödési illeték rendszerének egy másik akadálya a végrehajtás körül mutatkoznék, mert okvetlen szükség lenne arra, hogy az örökösök részére egy vagyon-minimum állapíttassák meg, mert máskép ez a szociális célokat szolgáló rendszabály mesterségesen szaporítaná a megélhetéssel nem bíró, vagyontalan egyének számát. A vagyon elaprózódásától való félelem főként a kisebb vagyonoknál mutatkozik, ahol az örökösödési illeték beszéde után létminimumon aluli töredék vagyonrészek maradnának hátra. Egy harmadik akadálya e szigorú szabályozásnak az egyke meggátlására irányuló büntető és megfélemező jellege. Az egykézű családok bűne oly természetű, hogy a bűnösség csak egy feltevésen alapszik, ami azonban az esetek túlnyomó részében bizonyítva nincs. Bizonyíték nélkül pedig megfélemezés és büntetés alig alkalmazható. De még egy szempont van, ami figyelmet érdemel, ez pedig az, hogy az érdekeltek előreláthatóan arra törekednének, hogy e szabályok alól kibújjanak és még életükben a vagyonukat oly módon helyezték el, hogy a szigorú szabályok családjukkal szemben alkalmazhatók ne legyenek. A mi viszonyaink között tehát a franciaországi rendszer alig járhatna sikerrel.

A születési statisztika emelésének kétségtelenül a legszociálisabb és legcélravezetőbb módja a születendő gyermekkel törleszhető házassági kölcsönök rendszere, ami Németországban szinte ugrásszerűen szaporította a születések számát. Itt ez az új intézmény 1933-ban lépett életbe és évenként körülbelül kétszázötvenezer leány kap házassági kölcsönt. Ennek hatása alatt az 1933 évi házasságkötések száma, amely 510.000 volt az előző évben, 610.000-re és 1934 évben 732.000-re, tehát két év alatt 44%-kal emelkedett. A születések száma pedig az 1932 évi 975.000 gyermekkel szemben már 1934-ben

1,181.000-ret, 1935-ben pedig 1,365.000-t tett ki, tehát két év alatt az emelkedés 40% és a későbbi években az arány körülbelül ugyanaz, ami páratlanul áll a születési statisztikák változásában.

Sajnos, ezt a rendszert általánosan és országosan mi alig alkalmazhatjuk, mert ehhez nagy tőkék szükségesek, amelyekkel nem rendelkezünk. Csupán arról lehetne szó, hogy a megállapítandó egykés körzetekben rendszeresítsük a házassági kölcsönöket. A végrehajtásnak a nehézsége azonban itt is jelentkeznek, mert Németországban ezeket a kölcsönöket csak az igazoltan szegénysorsú jegyespárok kapják, viszont nálunk az egyke többnyire nem a szegény családokban, hanem inkább a vagyonosabb családokban fordul elő. Már pedig a vagyonnal bíró családoknak házassági kölcsönt juttatni, viszont a szegényeknek ugyanezt nem adni, – ez a legteljesebb ellentétben állana a szociális igazsággal.

Az egyke elleni küzdelem egy másik fontos eszköze az adózás rendszerének a családvédelem és a gyermekvédelem szolgálatába állítása. Ma az adózás szempontjából alig van különbség a sokgyermekes család és a gyermektelen vagy egy gyermekes család között. Az 1929 évi XXIII. t.-c, mely az adómentes jövedelem összegét az egynél több gyermekes családoknál progresszív módon emelte, továbbá a 2600/1933. M. E. sz. rendelet, mely a többgyermekes adófizetőnek egyes adónemek után az ötödik gyermektől kezdve egyenként 5.5% adómérséklést biztosít, – igyekeztek némi megkülönböztetést tenni. Azonban a nagyobb gondok között és nehezebben élő sokgyermekes családoknak általános és intézményes előnyben részesítése adórendszerünkben eddig nem történt meg, pedig ez fontos követelmény a méltányosság és szociális igazság szempontjából. A háromgyermekes családokat kell a normál kivetés alapjává tenni és ha kevesebb a családtag, progresszív módon emelkedjék a kivétési kulcs; ha több a családtag, a gyermekek számához képest legyen kisebb és kisebb az adózás terhe.

Az adózás rendszerének ily irányú átalakítása érdekében a legutóbbi időben a hivatalos helyeken is fontos lépések történtek, amit az egész ország közvéleménye nagy örömmel és megnyugvással fogadott, mert ennek a változásnak előreláthatóan igen jelentős hatása lesz nemcsak a népszaporodási viszonyok alakulására, hanem a családok belső életére és az egyke kérdésre is. Kézzel fogható haszna lesz a többgyermekeseknek a kevés gyermekszámmal szemben, és ez felel meg az igazságnak, mert a sok gyermek sok gonddal, sok fáradtsággal, sok küszködéssel, sok anyagi teherrel jár. Aki ezt a keresztet vállára veszi és a család és faj szeretetből és hazája iránti kötelességből vállalja ezt a terhet, – ez a közszolgáltatások teljesítésénél okvetlen figyelembe veendő. Az intézményesen és törvényesen nyújtott előnyök a leghatásosabb módjai a születési statisztika

tika emelésének és ezzel együtt az egyke gondolat-meggyöngyítésének is.

Az adókiivetéseknél a gyermeklétszám szerint történő megkülönböztetés nemcsak egyik igen fontos eszköze lesz az egyke elleni küzdelemnek, hanem megfelelően a szociális igazságosságnak, magasra fogja emelni a sokgyermekes jó magyar szülők tiszteletét és becsülését is. Itt csupán még azt kívánám megjegyezni, hogy a legtöbb családban öregek is vannak, akiknek az ápolása és tartása a fiatalok kötelessége; ez természetesen hasonló módon nehezíti és költségesebbé teszi a család életét. Ezért a család létszámnál és az adókulcs alkalmazásánál az eltartott öregek is figyelembe veendőek lennének.

Ezzel a kérdéssel van összefüggésben az *aggregényadó*, amelynek a rendszerezése ma már szintén napirenden van és hasonlóan, sőt fokozottan igazságos és indokolt.

Az általános és országos intézkedéseken kívül a megállapítandó *egykés körzetekben rendkívüli intézkedésekre* is szükség van. Elsősorban fontosnak tartanám, hogy a hatóságok a megbízhatóan egykés helyekről és családokról *nyilvántartást* vezessenek. E helyekkel és családokkal szemben bizonyos szigorúbb eljárási szabályok indokoltnak mutatkoznak, mert ez is egy hatásos eszköz az egykés gondolkodás megtörésére. Az erről készített nyilvántartás a köztisztviselők viselésénél, különféle állami és hatósági kedvezmények juttatásánál és esetleg a külön adópótlék kiadásánál is figyelembe veendő lenne azzal, hogy ha a második gyermek megszületik, az illetők a nyilvántartásból töröltenek. Olaszországban külön szigorú elbánásban részesítik azokat a falvakat, ahol meddők a nők és a lélekszám folyton csökken. Ezekben a kihálásra ítélt falvakban megszüntetnek közintézményeket, vagy azokat elviszik más helyre a magasabb szaporodású arányszám érdeme szerint és ezeken a helyeken még a külön községi működést is megszüntetik, a község közvagyonát pedig a családvédelem céljaira használják fel. Nálunk az egykés körzetekben és a kihálás előtt álló községekben hasonló szigorú elbánás szintén indokoltnak mutatkoznék.

A *telepítést* is igen gyakran ajánlják az egyke ellenszeréül. Ennek sikere sok előfeltételtől függ és kérdés, hogy ezek a feltételek meg vannak-e az egykés helyeken és körzetekben. De az is megfontolást igényel, vajjon az egykés helyekre telepített családok élete azzal a hatással jár-e az új környezetre, hogy ott az egykés felfogást gyengíteni fogják vagy megszüntetik. Az eredmény bizonytalan, sőt félni lehet attól, hogy az egyke gondolkodás, amely ragadós, fertőzni fogja az odatelepített családokat is. Az odatelepítés helyett szerintünk inkább az eltávolításnak, illetőleg a kicserélésnek lenne meg a sikere és a hatása, vagyis egy olyirányú törvényes

intézkedésnek, hogy a megbízhatóan egykés családok részére más vidéken vagy más országrészben juttatnánk az otthoni vagyonnak megfelelő ingatlant cserébe, helyükre pedig más vidékről lenne sokgyermekes család odatelepíthető. Ez az intézkedés míg egyfelől biztosítaná az egykés községben ennek a jellegnek a fokozatos megszűnését, másrészt a magánjog szempontjából sérelmet nem jelentene, mégis elriasztó és megbélyegző hatással járna az egykézők bűnös magatartására.

Külön az egykés körzetekben nem volna annak sem akadálya, hogy különleges lépések történjenek *a birtok elaprózódás intézményes megakadályozása* érdekében. Hangsúlyozni kívánom, hogy csak a megállapíthatóan egykés körzetekre kiterjedően, ahol a különleges intézkedések és rendszabályok életbeléptetésének igenis meg van a közérdekű indoka és lehetősége. A birtok elaprózódás ellenszere a törzsöröklés, vagy pedig az ingatlanvagyon megosztásának oly módon való akadályozása, hogy a vagyont vagy annak azt a részét, amely a létminimumnak felel meg, csak egy örökös kapná a megtartandó hatósági tárgyalás és határozat alapján, míg a többi örökös más módon nyerne kielégítést a család meg-egyezése szerint és a helyi körülmények figyelembevételével.

Az *egyszerű emberek felvilágosítása és a meggyőzés, a lelkek irányítása* is fontos az egykés bűnök ellen. Az egyszerű népet fel kell világosítani az erkölcsi szabályok és a nemzet és fajfenntartás követelményének nagy jelentőségéről, az azok elleni el-tévelyedések pusztító hatásáról, amely bűn a nemzet ellen, bűn a család tisztasága ellen és bűn az anyaság szent gondolata s az egészség ellen is. Sorozatos előadások tartása, az anyaság gondolatának az ünneplése, a gyermekvédelem és gyermekkultusz magasraemlése, az egykével szemben álló családok külön jutalmazása és kiemelése, az ilyen szülők külön tisztességben és megbecsülésben részesítése, – ezek mind hatásos eszközei az egyke elleni küzdelemnek. Ha mindezekhez még hozzá veszem a szigorú közegészségügyi szabályok életbeléptetését, a tiltott műtétek fokozottan szigorú üldözését és megbüntetését, – nem kétség, hogy sok irányban lehet fellépni és harcolni az egyke betegséggel szemben s még sok feladat megoldása vár az államra és a társadalomra.

De mindezek felett áll *a nemzet külön megbecsülése és külön elismerése a sokgyermekes családok számára*, amely szerintem a leghatásosabb ellenszere az egykének. A sokgyermekes családoknak elsősorban kell egészséges lakást biztosítani, a gyermekek száma után kapjanak gyermeknevelési pótlékot, elsősorban kell részükre biztosítani a társadalombiztosítás fontos előnyeit és a közegészségügyi szolgálat fokozott és ingyenes gondoskodását. A sokgyermekes család tagjai részére külön kedvezm-

nyék lennének juttathatók a kórházakban és más közegészségügyi intézetekben és emellett a hatósági orvosi ellátás és gyógyszerkiszolgáltatás a négy vagy ötnél többgyermekes családnál megkülönböztetett módon történék. Ezeken kívül az iskoláztatási teher is megkönnyítendő volna különféle előnyök útján, amiket az iskola vagy a hatóság vagy a társadalom adna intézményesen a sokgyermekes családból való kis iskolások számára. Mindezek bizonyos közhangulatot teremtenének a nép körében a gyermeknevelés nagy gondolata mellett s a közvéleménynek és a közfelfogásnak ez a felfigyelése és átalakulása nemcsak az egykés eltévelyedéseket törölné el, hanem a népesség szaporodás eddigi hanyatló arányszámát is egy jobb és kedvezőbb s a nemzet érdekeinek megfélelőbb irányba terelné.

* *
*

Vonjuk le most már az elmondottakból a végső következtetéseket. A magyar egykének nagy része van abban, hogy a magyar népszaporodási statisztika grafikonja lefelé hajlik, bár a hanyatlás világjelenség és nálunk sem írható teljesen az egyke terhére. Az egyke ellen igenis megvannak a módok és eszközök ennek a betegségnek és eltévelyedésnek

a megtörésére. Ezeket a módokat és eszközöket nekünk is alkalmaznunk kell, mert a nemzet érdeke mindenekfelett való és az egészséges népszaporodás a jobb és boldogabb jövőt jelenti.

De ez nem elég, mert a népszaporodás emeléséhez és küzdelmünk sikeréhez még két kötelességet kell teljesítenünk. *Az egyik* a család, a gyermek és az anyaság szent gondolatának glóriás tisztelete és megbecsülése, hogy ez a gondolat ragyogva sugározza be és tegye meleggé állami és társadalmi életünk minden őrhelyét és minden kis családi otthon belső életét. *A másik kötelesség* azokról való fokozott intézményes gondoskodás, akik a sok gyermek felnevelésével hűségesen és önfeláldozó lélekkel teljesítik a magyar faj és nemzet iránti kötelességeiket.

De van egy harmadik kötelesség is: az embervédelem korszakos gondolatának és a szociális berendezésnek a teljes kiépítése, mert a teljes gyógyuláshoz a szociális viszonyok intézményes meggyógyítására, gazdasági helyzetünk talpraállítására, a jövő bizonytalanságának a megszüntetésére és a lelkek nagyobb békéjére is szükség van. Nemcsak az alkalmas gyógyító módokkal, hanem a szociális igazság erejével is küzdenünk kell azért, hogy jobb, nyugodtabb, békésebb és boldogabb idők követ-